

op drift

door Maarten Hennekes en Bregje de Vries

Het opdoen van ervaringen in de echte wereld stelt vmbo-leerlingen in staat persoonlijke betekenis te geven aan het leren. In een praktijkonderzoek onderzochten we hoe we het buitenschoolse leven van vmbo-leerlingen kunnen verbinden aan het leren in de school.

Veel vmbo-scholen kampen met gebrekkige motivatie, onderprestatie en vroegtijdige uitval van hun leerlingen. Wat deze leerlingen motiveert is leren in en van de echte wereld, zodat zij de 'theorie' uit de klas door ervaringen kunnen verbinden aan het buitenschoolse leven. Op het Arentheem College Leerpark Presikhaaf in Arnhem zochten we naar mogelijkheden voor buitenschools leren. Studenten van de minor vmbo aan de pabo van de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen waren betrokken bij de uitvoering van dit praktijkonderzoek, dat uit drie delen bestond. Eerst nodigden we leerlingen uit om een digitaal verhaal over hun leefwereld met de klas te delen. Deze verhalen vormden de aanleiding om met leerlingen buitenschoolse leerarrangementen te ontwerpen. Om idee en werkwijze te verduurzamen gingen we daarna op zoek

naar mogelijkheden voor een stedelijk netwerk voor buitenschools leren.

Leerlingen delen hun wereld met de klas

Hoe ziet de leefwereld van vmbo-leerlingen eruit? Op uitnodiging van de onderzoekers legden twee klassen uit de onderbouw van de basis- en kaderberoepsgerichte leerweg hun buitenschoolse leven vast in een digitaal verhaal. Met mobiele telefoons, foto- en filmcamera's maakten ze aansprekende opnames. Ze verwerkten dit beeldmateriaal tot een verhaal in PowerPoint en gaven in de klas met Google Earth of op een stadsplattegrond aan waar hun verhalen zich afspeelden. De leerlingen waren trots op hun product en vertelden open over hun leven: vader in de gevangenis, verliefdheid, overlijden van een ouder, geadopteerd zijn. De klasgenoten gingen hier respectvol mee om en spraken tegen elkaar hun waardering uit voor die openheid. Naast de verhalen verzamelden we gegevens over de leefwereld van de leerlingen met behulp van een korte vragenlijst, gesprekken met leerlingen en leraren en een rondleiding van enkele leerlingen door hun wijk.

Wat doen deze leerlingen in hun vrije tijd? De buitenschoolse levens spelen zich grotendeels af in de wijk. Ze brengen tijd door op hangplekken, in het buurthuis, de moskee en het winkelcentrum. Rondhangen, voetballen op het veldje en rondfietsen zijn favoriete bezigheden. Thuis is gamen belangrijk, maar ook tv kijken en muziek luisteren. Een klein deel van de leerlingen zit bij een (sport) vereniging of maakt gebruik van jeugdvoorzienin-

gen in de wijk om bijvoorbeeld te gamen, te voetballen in de voetbalkooi, of te poolen in de moskee. De jongeren praten met veel waardering over de jongerenvoorzieningen. In de familie staat samenzijn centraal. Samenzijn, waarbij volwassenen en kinderen zich vaak afzonderlijk van elkaar vermaken.

Veel leerlingen wonen in de wijk waarin de school ligt. De leerlingen zijn positief over de school. Voor de waardering van schoolvakken zijn de mate van actief bezig zijn, de kans van slagen en de eigen interesses bepalend.

Uit dit kleinschalige exploratieve onderzoek komt een beeld van geïsoleerd opgroeien in de wijk naar voren. Een korte vergelijking met twee klassen vwo-leerlingen van dezelfde scholengemeenschap laat zien dat deze leeftijdsgenoten juist opgroeien in een ontwikkelingsgerichte opvoeding met een variatie aan activiteiten en actieve participatie. Dit geconstateerde isolement van leven in een (achterstands-)wijk lijkt belangrijk om mee te nemen in het ontwerpen van buitenschoolse leerarrangementen. Die kunnen zich richten op het doorbreken van die isolatie.

Leerlingen verkennen de wereld vanuit eigen vragen

Hoe kan een buitenschools leerarrangement gericht op participatie en uitgaande van de interesses van leerlingen eruitzien? Aan enkele leerlingen vroegen we een eerste leerplannetje te maken waarin zij antwoord gaven op de vragen wat ze graag wilden leren, waar, en van wie. Zo vertelt

“Leerlingen blijken in staat hun eigen leerproces te sturen”

Nagihan: ‘Ik schrijf vaak verhalen over dieren. Dan ga ik naar de bibliotheek om er boeken bij te zoeken. Ik heb geen pasje van de bieb, dus dan ga ik daar zitten lezen. Daarna teken ik plaatjes bij het verhaal en maak ik er een boekje van. Ik wil graag leren hoe ik een mooie harde kaft kan maken bij de boekjes. Thuis hebben we geen computer, ik wil ook wel leren hoe dit op de computer moet. Ik wil het graag leren van iemand die het voor zijn werk doet. Daar kan ik het dan zien en zelf ook leren.’

Een andere leerling had vragen over muziek maken met kinderen. We groepeerden leerlingen rond gelijkende vragen en zochten er professionals bij, bijvoorbeeld een beeldend kunstenaar en een poppenspeler. Er volgde een kennismaking met de professionals, waarin de leerlingen concreter invulling gaven aan hun leerplannen. Dat leerplan is onder begeleiding van de professional en een student van de pabo uitgevoerd.

Het buitenschools leren leidde tot positieve leerervaringen. De leerlingen ervoeren ruimte om zelf richting te geven. Nagihan vertelt: ‘Ik heb het super gevonden. Annemarie (de beeldend kunstenaar) was harstikke aardig. Je kon gewoon op je eigen manier tekenen, je kon maken wat je wilde. Dat was heel leuk. Als kunstenaar kun je je geld verdienen met verf en kleuren en zo, dat vind ik wel apart. Misschien wil ik kunstenaar worden als hobby. We hebben duidelijk antwoord gekregen op onze vragen. Ik weet nu hoe ik kaften kan maken, hoe ik een boek kan inbinden en hoe ik de tekeningen echt precies kan maken. Ik zou nog wel willen leren hoe ik de boekjes in andere vormen kan maken. Bijvoorbeeld in een driehoek of uitklapboeken.’ De professionals gaven tips, stuurden bij of zochten verbreding of verdieping. Zo kwamen er zelfgemaakte prentenboeken en werd er een

poppentheatervoorstelling voor kleuters uitgevoerd. In de klas vertelden de leerlingen trots over hun leerervaringen.

Op basis van deze eerste buitenschoolse arrangementen concludeerden we dat de school jongeren zo in aanraking kan brengen met onbekende beroepen en plaatsen, andere denkbeelden en manieren van leven. Werd daarmee de isolatie doorbroken? Voor een moment wel. De leerlingen waren op nieuwe plaatsen buiten hun wijk, voelden zich welkom en groeiden cognitief en sociaal-emotioneel. Voor een school is het de kunst zulke buitenschoolse ervaringen structureler en aan alle leerlingen te bieden en ze te verbinden met het schoolcurriculum.

Een leerdialoog tussen leraren, leerlingen en de wereld

Hoe verbind je het schoolcurriculum met leren in de wereld? We voerden gesprekken over visies op (buitenschools) leren met leerlingen, leraren en professionals. Een forum met alle deelnemers aan die gesprekken leidde tot drie uitgangspunten voor een stedelijk leerlandschap: buitenschools leren is vraaggestuurd, gericht op zelfverantwoordelijke zelfbepaling en op de groei daarnaartoe samen met anderen. De essentie van een stedelijke leeromgeving ligt vooral in het plezier hebben en houden in school en leren, waardoor talenten zich kunnen ontwikkelen, leren betekenisvoller wordt en leerlingen worden uitgenodigd deel uit te maken van de maatschappij. Het zou daarom moeten vertrekken vanuit de leervragen van leerlingen. Buitenschools leren is vormend en stijgt daarmee uit boven concrete leerstof van de vakken. Onder andere het ontwikkelen van zelfstandigheid, taalvermogen, de sociaal-emotionele competentie, en het leren maken van keuzes staan centraal.

Leerlingen zijn zelf medebepalend voor het behalen van deze leerdoelen. Om buitenschools leren mogelijk te maken zouden scholen en werkvelden innig moeten samenwerken bij het ontwerpen ervan en moeten komen tot structurele praktische afspraken rond de uitvoering. Tijdens het forum dachten leraren, maatschappelijk betrokkenen en leerlingen samen na over mogelijke leerarrangementen. Hierbij benadrukten de leerlingen hoe fantastisch zij het vonden mee te mogen denken.

Op weg naar een stedelijk leerlandschap

Hoe kunnen geïnspireerde plannen in de waan van alledag werkelijkheid worden? Om het netwerk een eerste ‘test’ te laten doorstaan, organiseerden we een buitenschoolse leerdag voor tachtig brugklassers van de basis- en kaderberoepsgerichte leerweg. Vanuit eigen leerinteresses trokken de leerlingen onder begeleiding van studenten van de minor vmbo die dag in kleine groepjes de wereld in voor een keur aan leeractiviteiten, bijvoorbeeld koken in een professionele keuken, ontwerpen en lanceren van raketten in Technoplanet, muziek maken met rappers, en onderzoek naar natuur in de stad.

Ieder groepje maakte een leerportfolio met foto’s van belangrijke leermomenten van die dag en plaatsten deze in een kort verhalend verslagje. Ook noteerden de leerlingen vragen voor een eventueel vervolg op school. Zo kregen de foto’s van de natuurgroep de volgende onderschriften:

1. Op de foto zie je kikkervisjes, het was erg leuk om waterdiertjes te vangen.
2. We waren erg moe bij de heemtuin maar het was wel leuk. De heemtuin is echt een rustgevende plek.
3. Er zijn heel mooie planten in de heemtuin zoals deze waterlelies.
4. We zaten even uit te rusten want we waren erg moe van de hitte en we kwamen even bij.
5. Net een koekje en drinken gekregen zijn weer vol met energie en kunnen beginnen.
6. En nu ben ik aan de beurt yess.
7. Waaaa een watergevecht ik was helemaal kletsnat.

De leerlingen noteerden wel dertig uiteenlopende vervolgvragen, bijvoorbeeld: hoe groeien waterlelies? Hoe komen al die beestjes in het water? Hoe heten de insecten? Waarom vinden de meeste mensen slakken smerig? Is de heemtuin altijd open of heb je een tijdstip? Zijn er in de heemtuin ook

giftige dieren of planten? De school stelde zich na deze testdag ten doel elk kwartaal af te sluiten met een buitenschoolse leerweek.

Al met al deden we in een reeks van kleine verkennende onderzoekjes ervaringen op met samen met vmbo-leerlingen ontwerpen van vraaggestuurde buitenschoolse leerarrangementen. Leerlingen blijken in staat hun eigen leerproces te sturen. Ze kunnen aangeven wat hun leerinteresses zijn en plannen maken om ze te verwezenlijken. Op beeldende wijze verslaan zij in presentaties, met foto’s en in korte schriftelijke verslagen hun leerproces. In de buitenschoolse leersituaties ontstaan nieuwe verdiepende en verbredende vragen. De crux voor de toekomst van buitenschools onderwijs ligt in de mogelijkheid de leerarrangementen structureel met maatschappelijke actoren en het schoolcurriculum te verbinden. De samenleving én de leraren in dit onderzoek willen dat graag. De kunst is rond deze bereidheid duurzame netwerken op te bouwen waarbij de kracht zit in de persoonlijke ontmoeting en creëren van ruimte voor persoonlijke wensen. In een proces van samen ontwerpen kunnen zo buitenschoolse leerarrangementen ontstaan die bijdragen aan een warm welkom van vmbo-leerlingen in de wereld. ★

MAARTEN HENNEKES is hogeschooldocent aan de pabo in Arnhem en docentonderzoeker bij het Kenniscentrum Kwaliteit van Leren, Hogeschool van Arnhem en Nijmegen.

BREGJE DE VRIES is lector Ontwerpen van innovatieve leerarrangementen, Kenniscentrum Kwaliteit van Leren, Hogeschool van Arnhem en Nijmegen.

LITERATUUR

Hennekes, M., & Vries, B. de (2010). *De klas op drift in een stedelijke omgeving: Buitenschoolse leerarrangementen ontwerpen met leerlingen vmbo*. Nijmegen: Hogeschool van Arnhem en Nijmegen.

